

2. *Hensel W.* Polska starożytna. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1988V .z. 1–2. S. 38–47.
3. *Kowalczyk K.* Dwa groby kultury amfor kulistych z Lasu Stockiego i Stoku, pow. Puławy // Sprawozdania Państwowego Museumu Archeologicznego. 1953. vol.V .z. 1–2. S. 38–47.
4. *Kowalczyk K.* The funnel amphora culture // The Neolithic in Poland. Wrocław-Warszawa-Kraków. 1970. S. 144–177.
5. *Jazdzewski K.* Kultura amfor kulistych // Pradzeje Europy środkowej. . Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk. 1981. S. 248–255.
6. *Krzak K.* Megality Europy. 1994.
7. *Nosek S.* . Kultura amfor kulistych w Polsce. Wrocław-Warszawa-Kraków. 1967.
8. *Sochacki Z.* The Radial-decorated culture // The Neolithic in Poland. Wrocław-Warszawa-Kraków. 1970. S. 298–332.
9. *Szmyt M.* Between West and East. People of the Globular amphora culture in Eastern Europe. 2960-2350 BC. Poznań. 1999.
10. *Wiślański T.* Dalszy rozwój ludów neolitycznych. Plemiona kultury amfor kulistych // Prahistoria ziem polskich. T. 2. Neolit. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk. 1979. S. 261–299.
11. *Wiślański T.* . Kultura amfor kulistych w Polsce północno-zachodniej. Wrocław-Warszawa-Kraków. 1966
12. *Wojciechowski W.* Kultura amfor kulistych na Dolnym Śląsku // Silesia Antiqua. 1967. vol. IX. S. 7–36.

ІНВЕНТАРНЫЯ ВОПІСЫ МАЕНТКАЎ ЯК КРЫНІЦА ПА ВЫВУЧЭННЮ ЭВАЛЮЦЫІ ФЕАДАЛЬНАЙ ГАСПАДАРКІ БЕЛАРУСІ XVI – ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ XVII ст.ст.

Л. Ю. Казакоў

Канец XVI – першая палова XVII ст.ст. быў часам кардынальных пераўтварэнняў у эканамічным жыцці беларускіх земляў. На змену старым формам землеўладання і землекарыстання прыходзіць новая – фальваркава-паншчынная сістэма. Зразумела, што гэта нараджала і новыя праблемы: паўстала пытанне адаптацыі як землеўладальнікаў, так і землекарыстальнікаў да новых умоваў гаспадарання. Назіраць за працэсамі ўсталявання новых эканамічных формаў можна пры дапамозе шэрагу крыніц: уставаў, інвентароў, дакументаў уліку грашовых даходаў і расходаў, падатковай дакументацыі, а таксама Статутаў Вялікага Княства Літоўскага 1529, 1566 і 1588 гадоў. Сярод іх вялікае значэнне для даследчыка набываюць інвентары, бо яны з’яўляюцца самай масавай групай крыніц па вывучэнню эвалюцыі феадальнай гаспадаркі Беларусі XVI – першай паловы XVII ст.ст.

Варта адзначыць, што большая частка інвентароў, дайшоўшых да нас, адносіцца да першай паловы XVII стагоддзя, бо ў другой палове XVI ст.

яны з'яўляліся эпизадычна, а ў першай палове XVI ст. налічваецца толькі два экзэмпляры інвентарных вопісаў маенткаў [1]. Гэта сведчыць пра тое, што інвентары з'яўляліся неад'емнай часткай фальваркава-паншчыннай сістэмы гаспадарання, і па меры яе пашырэння, павялічвалася і выкарыстанне інвентароў, як больш зручнай формы арганізацыі ўліку маемасці. Інвентары можна падзяліць на тры групы: інвентары дзяржаўных, царкоўных і прыватных уладанняў. Вопісы складаліся ў асноўным паводле вызначанай структуры. Так, напачатку, звычайна быў тытульны ліст, у якім указвалася назва маентка, яго ўладальнік, мэта і дата стварэння, імя пісара. Затым ішло апісанне цэнтральнай сядзібы маентка, пры гэтым пералічваліся і апісваліся ўсе надворныя пабудовы. Наступнай часткай інвентару была фіксацыя памеру пасаваў па культурам, колькасці ворыўнай і агароднай зямлі, крыніц дадатковых прыбыткаў (корчмаў, млыноў, кузняў і г. д.). Пасля гэтага, звычайна ішло апісанне і пералік сельскіх валасцей, мястэчак, фальваркаў, якія адносіліся да дадзенага ўладання. Завяршаў жа стандартны вопіс маентка пералік землекарыстальнікаў і колькасць зямлі, якая знаходзілася ў іх карыстанні. Зразумела, што падрабязнасць інфармацыі залежала ад памеру ўладання. Так, пераважную большасць інвентароў складаюць вопісы фальваркаў і маенткаў, але сустракаюцца і інвентары іншых эканамічных і адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак, напрыклад такіх, як княства, ваяводства, воласць, горад і г. д.

Такім чынам, першай групай інвентароў з'яўляюцца інвентары дзяржаўных уладанняў. Для іх характэрна, перш за ўсё, тое, што паводле сеймавай пастановы 1562 г., яны павінны былі праводзіцца з перыядычнасцю раз на пяць год. Акрамя гэтага сеймавай канстытуцыяй 1601 года рэгламентаваўся парадак правядзення інвентарнага апісання дзяржаўнага ўладання [2]. Праўда, звычайна, інвентары складаліся значна радзей. Разам з тым, інвентарныя вопісы маенткаў маюць вялікую каштоўнасць як крыніцы па вывучэнню феадальнай гаспадаркі, бо супастаўляючы дадзеныя інвентароў за розныя гады, можна вызначыць дынаміку развіцця гаспадаркі. Вялікую цікавасць сярод інвентароў дзяржаўных уладанняў уяўляюць люстрацыі, якія складаліся паводле матэрыялаў рэвізіі маемасці. Пры гэтым акрамя пераліку маемасці, у люстрацыях часта сустракаюцца рэкамендацыі мясцовай адміністрацыі адносна паляпшэння землекарыстання, што само па сабе з'яўляецца надзвычай каштоўнай інфармацыяй.

Інвентары царкоўных уладанняў складаюць другую групу гэтых дакументаў. Для іх характэрна тое, што вялікая ўвага пры стварэнні інвентароў надзялялася абгрунтаванню правоў царквы на землеўладанне.

Гэта адбывалася таму, што вельмі часта шляхта выказвала прэтэнзіі да царкоўных землеўласнікаў з нагоды быццам бы неправамернага карыстання пэўным вызначаным маенткам. Гэтыя звесткі з'яўляюцца вельмі каштоўнымі для вывучэння шляхоў замацавання зямельнай уласнасці за пэўным, у дадзеным выпадку, царкоўным феадалам.

Трэцяй групай інвентароў з'яўляюцца інвентары прыватных уладанняў, якія падзяляюцца на дзве групы: інвентары буйных магнацкіх уладанняў і інвентары маенткаўдрабнай і сярэдняй шляхты. Інвентарныя вопісы буйных магнацкіх уладанняў вызначаюцца павышанай дакладнасцю і скрупулезнасцю апісання маентку. Характэрным прыкладам падобных вопісаў з'яўляецца інвентар фальварка Скепева і Скепеўскай воласці маентка Цімкавічы, які належаў у першай палове XVII стагоддзя прадстаўнікам роду Сапегаў [3]. На пачатку інвентару знаходзіцца тытульны ліст, які ўтрымлівае ў сабе інфармацыю пра тое, што дадзены дакумент створаны ў ліпені 1638 года пры перадачы маентку з арэнды панам Юрыям Трыбушком. Затым ідзе падрабязнае апісанне надворных пабудоваў асноўнай сядзібы, а таксама драўляных прыладаў працы, гумна, двару для жывелы, сажалкі, саду і пералік жывелы. Пасля гэтага ідзе пералік сялян воласці, якая належала да фальварку, зямлі, якая знаходзілася ў іх карыстанні, а таксама жывелы, якая ім належала. Заканчваўся інвентар пералікам павіннасцяў, якія выконвалі сяляне. Падобная інфармацыя была дадзена і на вескі, якія не належалі да асноўнага комплексу фальварку (Канатошцы, Загроднікі, Доўгае і Калодзезна), а таксама колькасць павіннасцяў агароднікаў. Трэба адзначыць, што дадзены інвентар ствараўся з прычыны вяртання маентка першапачатковаму ўладальніку з арэнды панам Юрыям Трыбушком. Таму ў ім утрымліваюцца звесткі пра сам працэс перадачы фальварку і параўнання існуючай маемасці з маемасцю, існаваўшай на момант стварэння папярэдняга інвентару. Пры гэтым з'яўляліся спрэчныя пытанні, выкліканыя неадпаведнасцю колькасці маемасці. Так, можна працытаваць адно з іх: «Согласно первому инвентарю недостает посева зерна: ржи 15 бочек, овса 10 бочек, гречихи 8 бочек. Поэтому мы потребовали, чтобы пан Трибушок заплатил нам за это зерно. А пан Трибушок утверждал, что в то время, когда ему передали фольварок, так много зерна не было засеяно и доказал путем показаний всех подданных его милости, что гораздо больший участок, засеянный рожью он передал теперь, а также удобрений гораздо больше он употребил и зерна по сравнению с первым инвентарем засеял больше на 50 бочек, за что настойчиво требовал оплаты» [4]. У гэтым урыўку мы сутыкаемся з тэндэнцыяй, характэрнай для інвентароў, якія ствараліся для продажу ці перадачы ў арэнду маенткаў – крыху перабольшваць памер маемасці.

Варта адзначыць наступныя мэты стварэння фальваркаў: падчас продажу ці перадачы ў арэнду маентка, планавае стварэнне інвентарных вопісаў (больш характэрна для дзяржаўных уладанняў), пры правядзенні валочнай памеры, пры памеры зямельных уладанняў (так званыя геаметрычныя інвентары), для фіксацыі размеркавання і карыстання зямлей у пэўным маентку. Таму пры аналізе інфармацыі, змешчанай у інвентару, неабходна ўлічваць прычыну яго стварэння таму, што, напрыклад, пры продажы маентку зразумела імкненне папярэдняга ўладальніка пры вопісу маемасці крыху перабольшыць яе памер, каб падняць кошт маентка. З-за гэтага інфармацыя, змешчаная ў інвентарным вопісе можа быць не зусім дакладнай.

Такім чынам, інвентары з'яўляюцца надзвычай каштоўнай крыніцай вывучэння эвалюцыі феадальнай гаспадаркі Беларусі XVI – першай паловы XVII стст. Яны даюць падрабязнае апісанне стану, формаў, метадаў землекарыстання таго часу, дазваляюць прасачыць дынаміку развіцця пэўнага маентка і, увогуле, сельскай гаспадаркі, дапамагаюць вызначыць ступень яе рэнтабельнасці.

Літаратура

1. *Копыцкий З. Ю.* Источниковедение аграрной истории Белоруссии. Мн., 1978. С. 5.
2. *Голубеў В. Ф.* Сялянскае землеўладанне і землекарыстанне на Беларусі XVI–XVIII стст. Мн., 1992. С. 14.
3. *Инвентари магнатских владений Белоруссии XVII–XVIII вв.* Владение Тимковичи. Мн., 1982. С. 6.
4. Там же. С. 23.

СРЕДНЕВЕКОВОЕ ВОСПРИЯТИЕ РЕБЕНКА В КАТЕГОРИЯХ МУЖСКОЕ/ЖЕНСКОЕ

С. В. Ключкий

Данное сообщение представляет собой попытку осмыслить возможности применения категории «гендер» для изучения восприятия человеческих возрастов в эпохи, предшествовавшие современности. В качестве одного из рассматриваемых объектов взято восприятие детства сквозь призму половых и гендерных различий.

Воспринимался ли ребенок в эпоху поздней античности и в средние века в категориях мужского и женского? Ответ кажется вполне очевидным – да, ведь буквально во всех источниках, где упоминается или описывается ребенок, так или иначе указывается мальчик это или девочка. Но следует ли так безоговорочно принимать в качестве не требующей доказательства посылку, что мальчик есть указание на мужественность, а